

SWEDISH
ARTSCOUNCIL

*The cost of this translation was supported by a subsidy
from the Swedish Arts Council, gratefully acknowledged.*

Selma Lagerlef

IZOPŠTEN

prevela sa švedskog
Svetlana Tot

Kvazar
BUDUĆNOST
ČITANJA

Naslov izvornika
Selma Lagerlöf, *Bannlyst*

Copyright © Kvazar – Budućnost čitanja, 2026.

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati niti prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

PRVI DEO

OSTRVO GRIMEN

Na ostrvu Grimen, u zapadnom arhipelagu, živeli su pre nekoliko godina muškarac i žena koji su bili veoma različiti.

Muškarac, koji je bio otprilike petnaest godina stariji od žene, nikada nije bio ništa drugo do ružan, trom i usporen, a nije postao bolji ni pod stare dane, dok je žena uvek bila nežna i graciozna, a njeno lepo, malo lice bilo je tako dobro očuvano da je u pedesetoj godini izgledala skoro jednako lepo kao i u dvadesetoj.

Ovo dvoje supružnika sedelo je jedne lepe nedeljne večeri na ravnoj steni koja se uzdizala iz zemlje tik ispred njihove kuće i razgovaralo u miru. Muškarac koji je voleo da sluša svoj glas i koji je umeo lepo da bira reči, naširoko je supruzi izlagao o članku koji je nedavno pročitao u novinama. Žena ga je slušala ne obraćajući previše pažnje.

„Ah, taj Joel, taj Joel“, mislila je, „da može da izvuče toliko pouka iz jednog običnog lista novina! Stvarno ima izuzetno pametnu glavu. Samo je šteta što nije u stanju da je iskoristi za svoj i moj račun, već samo za tuđ.“

Dok je tako razmišljala, pogled joj je odlutao do glavne kuće, koja je bila prilično velika, ali toliko propala da nisu mogli da stanuju u njoj, već su boravili u malom krilu koje su prethodni vlasnici, od kojih su svi bez izuzetka bili pomorski kapetani, koristili kao kuhinju i ostavu.

„Da je Joel bar imao želju da ode na more, postao bi pomorski kapetan kao njegovi otac i deda!“, nastala

vila je žena svoja razmišljanja. „Onda bi sigurno imao skupljenu ušteđevinu za stare dane i mogli bismo da se radujemo mirnoj starosti. Ali uvek se inatio da ide i obrađuje zemlju. I sad nam je tako kako nam je.“

Nije se pomerala sa svog mesta sve dok je muškarac nastavljao da govori, ali njena mala glava, koja se kretala slobodno kao da je na vratu kakve ptice, okretala se tako da može da vidi nekoliko parcela njive i polja krompira, koja su se prostirala kao mala, okrugla ostrva biljaka među ogromnim kamenim stenama koje su činile tlo na Grimenu.

Sva ta mala polja bila su obrađena njegovom rukom. Da, čak bi se moglo reći da ih je on sam sačinio. Na Grimen je dopremio bezbroj tovara zemlje i đubri-va, čvrsto verujući da će mu jednog dana to doneti poštenu nagradu za trud.

„Sav taj trud koji je uložio u ove parčiće zemlje!“, pomislila je žena. „A dovoljna je samo jedna jača se-verna oluja o Duhovima da uništi sve što je posejano i posađeno. Ne, kad čovek živi kao mi, jasno je da treba da uzima hranu iz mora.“

Ponovo je okrenula svoju malu glavu. Kroz prostor između kuće i krila videla je široku, blistavu vodenu površinu.

„Ah, more“, uzdahnu ona. „To je nešto! Tamo se može putovati, trgovati i zarađivati novac. Da sam muškarac, znam da bih najpre otišla na more. Nikada se ne bih bavila zemljoradnjom. Šta će biti s nama kad ostarimo i više ne budemo mogli sami da se staramo o zemlji? Nijedno od naše dece ne želi da ostane kod kuće i pomaže nam u tom teškom poslu, a to ne možemo ni da tražimo od njih.“

Poslednje reči sigurno je izgovorila naglas, jer se muž, koji joj je upravo pričao o opasnostima i strahotama kroz koje je prošla jedna engleska ekspedicija na Severni pol, nedavno pristigla kući, zaustavio usred rečenice.

„Ti me uopšte ne slušaš“, rekao je. Ali to sigurno nije bio prvi put da joj govori kao zidu, jer nije zvučao ni iznenađeno ni ljuto.

„Slušam, slušam“, uveravala ga je žena. „Baš razmišljam kako bi mogao biti propovednik koliko lepo govoriš.“

„Ne znam baš šta da kažem na tu pohvalu“, rekao je muškarac i osmehnuo se dobrodušno. „Ako ne mogu da zadržim pažnju jednog slušaoca kojeg imam sad, teško da bih bolje prošao sa čitavom pastvom.“

„Ali slušala sam!“, uzviknula je žena, pocrvenevši po ušima. „Znam da su izgubili brod već prve zime, da su morali da grade kuće od snega i da su ostali tamo i druge godine, pa im je ponestalo hrane i na kraju su žvakali kožne kaiševe.“

Zvučala je ljutito i ona mala linija oko usta, koja je pokazivala da joj nije potrebno puno da je obuzme loše raspoloženje, bila je sve vidljivija.

„Pitam se kakav bi bio osećaj, Talo moja, da je neko naš među onima koji su ležali i gladovali u tim kućama od snega“, izrekao je muškarac.

Žena ga brzo pogleda. Zar Joel nije posebno naglasio te reči? Muškarac je, međutim, sedeo i gledao pravo pred sebe i njegove stare, vodenaste oči bile su bez ikakvog izraza.

„Kad bi čovek stalno mislio na tuđe nesreće, ne bi imao mnogo radosti u životu“, objasnila je ona. „A i njih su do kraja spasili.“

„Da“, složio se muškarac, „došao je brod koji ih je pronašao i sada su se vratili u Englesku.“

„E sad će ih čekati samo čast, slava i sreća do kraja njihovih dana“, završila je žena.

Nije mogla ni da pomisli da je to nešto zbog čega treba žaliti, ali muškarac je nastavio ne ublažavajući ton.

„Sanjao sam noćas našeg sina Svena“, rekao je. „Činilo mi se da je prišao krevetu i rekao da sam mu učinio veliku nepravdu. Obično nemam vidovite snove, a ne znam ni da li je ovaj to bio. Ali jeste čudno da sam danas pročitao njegovo ime ovde u novinama.“

To je rekao kao da je nešto potpuno beznačajno, nešto što se tiče samo njega samog, ali od tog trenutka više nije morao da traži njenu pažnju. Žena mu je prišla i počela da ga zasipa pitanjima: Gde je pisalo ime? Šta je to sanjao? Da li je moguće da je reč o njihovom Svenu? Glas joj je postao piskav, vrh nosa joj je pocrveneo, a oči se napunile suzama.

Ne bi se toliko uzbudila da se radilo o nekom od ostale dece, ali sa tim Svenom su stvari stajale tako da su ga Joel i ona, kada je imao devet godina, dali engleskoj gospodi koja su krstarila po arhipelagu na svojoj jahti. Ti stranci su se potpuno zaljubili u dečaka. Ako bi im samo dozvolili da ga povedu sa sobom, obećali su da će ga odgajati kao pravog gospodina i učiniti svojim naslednikom.

Otvarale su se velike mogućnosti za jednog malog dečaka sa Grimena. Siromašni roditelji su smatrali da bi, za njegovo dobro, trebalo da ga puste da ode. Da je ostao kod njih, morao bi zauvek da ostane pod njihovim staranjem. A bio je tako pametan. Često su govo-

Sven Lagerlöf

rili da bi od njega moglo biti nešto, samo kada bi dobio pravo vaspitanje.

Sada je prošlo sedamnaest godina otkako su ga dali od sebe i za sve to vreme nisu dobili ništa od njega. Nije bilo ni pisma, ni pozdrava. Ne bi znali šta je s njim ni da je završio na dnu mora.

„Pogledaj!“, rekao je muž i pružio ženi novine. „Pročitaj ovde, među imenima spasenih! Vidiš li: Sven E. Springfield?“

„Da, vidim. Sven E. Springfield – da, piše tu.“

„To ne može značiti ništa drugo nego Sven Elvešon Springfield“, rekao je muž. „To je njegovo ime, moje ime i ime njegovog poočima. To mora biti on.“

Žena pritisnu novine uz sebe. U tom trenutku činilo joj se da joj je taj sin, koga se svojevoljno odrekla, bio najdraži od sve dece.

„Zašto mi odmah nisi rekao da je Sven među njima?“, prekorila je muža. „Nisam te ni slušala. Sad moraš sve ponovo da mi ispričaš.“

Muškarac je izgledao pomalo zbunjeno. Namerala je da joj ispriča celu priču pre nego što joj otkrije da je reč o njihovom sinu. Tako bi bilo lakše. Mogao bi da vidi kakav joj je izraz lica i da se prema tome upravlja.

Ipak, ispričao joj je sve što je želela da zna. Objasnio joj je šta znači osamdeseti stepen. Ona se ponela ponosom zbog sina i zapitala se da li su on i njegovi drugovi stigli dalje na sever nego svi drugi. A od čega su živeli otkako su izgubili brod sa svim zalihama? Priču o tome kako ih je tog leta pronašla spasilačka ekspedicija, polumrtve od gladi, na obali ostrva Melvil, morala je da čuje više puta.

„Da je morao da prođe kroz toliko muka!“, uzvuknula je. „Ne, nikada ne treba davati decu od sebe.“

„Ali sad mu je, valjda, sreća obezbeđena“, dodala je osećajući novu vedrinu. „Biće tu zvezda i medalja u beskraj.“

Ubrzo je počela da se pita kako je sin bio dočekan u Engleskoj.

„Milioni ljudi su se okupili da dočekaju ove putnike na Severni pol“, reče Joel.

Osetio je da je do krajnjih granica iscrpljen i zabrinut. Čitava budućnost zavisila je od toga hoće li biti u stanju da izabere prave reči.

„Blago onome ko je bio tamo!“, reče žena. „Da sam samo mogla da stanem na neki ćošak i vidim ga kako prolazi!“

„Ne bi morala da stojiš na ulici“, odgovori muž. „U novinama piše da je roditeljima i srođnicima bio stavljen na raspolaganje poseban parobrod.“

Ženino lice iznenada izgubi svu vedrinu. „Ah, Joele!“, uzviknu ona. „Ne bi nam ništa koristilo da smo bili tamo. Ni ti ni ja ne bismo smeli da se ukrcamo na taj parobrod. *Ona* nam to ne bi dopustila.“

Pod *ona*, majka Elvešon mislila je na englesku gospođu koja joj je odvela sina. Nikada joj nije oprostila što dečaku nije dozvolila da piše roditeljima. U svojim mislima pretvorila ju je u pravo čudovište.

„Ma, verujem da bismo ipak mogli da budemo među onima koji su ga pozdravili“, reče muž.

Zapravo mu je bilo drago što se žena zadržava na takvim nevažnim stvarima. Bilo mu je potrebno vreme da sabere misli i pronađe način da joj saopšti ono teško što je imao da kaže. „Od ovog razgovora zavisi cela naša budućnost“, ponavljao je u sebi, pokušavajući da požuri svoje spore misli.

Elvešon
dagerlof

„Baš tako!“, reče žena prkosno i uz nagli pokret glavom. „Kad nam već svih ovih godina nije dopustila nijedan red od njega! A ni on, izgleda, nema srca za nas. Imao je devet godina kad je otišao i bio je dovoljno pametan da je mogao da piše bez njenog znanja. Ali mu je, valjda, usadila da smo mi isuviše prosti ljudi da bi jedan takav gospodin uopšte pitao za nas.“

Sva njena radost se raspršila. Te misli, koje su je tako često mučile tokom svih proteklih godina, vratile su se sada sa novom snagom.

„Pa dobro, moram priznati“, reče muž, „moram priznati da je čudno što Sven nijednom nije pisao. I moglo bi biti da je tu bilo i krivice njegovih posvojitelja. Danas sam nešto čuo u crkvi.“

Žena je sedela u tišini. Bila je toliko ljuta da više nije htela ni da govori.

„Ah, kako ovo loše ide!“, pomisli muž. „Ako zapadne u to raspoloženje, sve će propasti.“

„Paroh je dobio vesti iz Engleske“, reče on. Sada je ponovo pomenuo nešto što nije nameravao da kaže pre nego što ženu dobro pripremi i dovede u pravo raspoloženje, ali nije video drugi izlaz. „Poveo me je kući u parohijski dom. On mi je dao ove novine.“

„Paroh!“

„Da, hteo je da razgovara sa mnom o Svenu.“

„Ah, da! Sve je to isto. Ne marim ja za njega, takav kakav je sada.“

Muž na to ne odgovori ni reč i nastade duga tišina. Najzad ona planu, kao da je nešto u njoj eksplodiralo.

„Ti si zaista najgori čovek na svetu kad možeš ovakvu jadnicu kao što sam ja da ostaviš radoznalu! Šta je to sveštenik čuo?“

„Nešto o Svenu. Paroh će večeras doći ovamo da ti sam to kaže.“

Žena naglo skoči na noge. „Sveštenik dolazi ovamo?“, upita. „Za ime sveta! A ti mi to tek sada kažeš!“

Načini korak prema kući da uđe i proveriti da li je unutra sve uredno i čisto, ali se iznenada zaustavi.

„Zašto sveštenik dolazi ovamo?“, reče. „Tu sigurno nešto nije u redu.“

Oštro pogleda muža, kao da želi pogledom da prodre u njegovu glavu i pročita misli koje se tamo roje.

„Možda je Sven omekšao otkako je gore u ledu ležao i žvakao kožne kaiševe. Možda želi da dođe i poseti nas? Ali da ti kažem – sada sam ja ta koja kaže ne. Ako mu nismo valjali ranije, nećemo mu valjati ni sada.“

„Mislim da bi bilo najbolje da se uzdržiš od preterivanja“, opomenu je muž. U sebi je počinjao da se ljuti na nju, jer je bila tako neobuzdana i ništa nije prihvatala onako kako bi on to učinio.

Žena je sasvim zaboravila na svoju nameru da pospremi sobe. Muževljeve poslednje reči nisu mogle značiti ništa drugo nego da je pogodila.

„Znaš li kakve je vesti sveštenik dobio?“

„Znam ponešto.“

„Je li on tražio od tebe da mi kažeš šta piše u novinama?“

„A ne, mislim da je sveštenik hteo sâm da ti ispriča sve. Ali ja sam mislio da je bolje da te malo priprelim.“

„Da“, odgovori žena, „dobro je što sam dobila malo vremena! Inače bih mu u prvi mah možda poželela dobrodošlicu i dobar dan. A zbog toga bih se kasnije ljutila.“

Muž je osećao kako u njemu raste gnev. „Ona ima nameru da uništi čitavu našu budućnost“, pomisli. „Ni-

kad se neće opametiti, sve je gora i gora, sa svakom godinom koja prolazi.“

„Mislim da će svešteniku biti drago kad čuje da ti nije stalo do Svena. Onda mu neće biti teško da kaže ono što mora da kaže.“

„Teško?“, reče žena i kao da postade još grublja. „Šta hoćeš time da kažeš?“

„Pa, izgleda da je Sven zapao u nevolju. Onaj svečani doček u Londonu trebalo je da bude prošle nedelje i zaista je održan uz veliku pompu. U ponedjeljak su takođe bile svečanosti i priredbe, ali onda je odjednom sve stalo. Proširile su se loše glasine o putnicima na Severni pol.“

Ženino lice se ukoči.

„Zar sad treba da čujem da je počinio neko nede-
lo?“, promrmlja ona kroz čvrsto stisnute zube.

„Sve cveće i zastave su uklonjeni, sve je otkazano. U ponedjeljak su jedva mogli da prođu ulicama od ljudi koji su želeli da ih vide, a u utorak su, izgleda, hteli da ih šutiraju i tuku.“

Majka Elvešon podiže glavu sve više.

„Šta kažeš!“, uzviknu. „Možda bi mu bilo bolje da je ostao kod svojih pravih roditelja.“

„Treba da znaš“, reče muž glasnije nego pre, „da to nije prvi put da se tako nešto dešava tamo gore na severu. Oboleli su od gladi, poludeli su i nisu znali šta rade. A jedan je, u očajanju, prezeo sebi grlo. I onda...“

„Pa su ga pojeli, je li?“, reče žena.

Stajala je sasvim hladna i mirna. Ispunjavali su je beskrajna ogorčenost i gađenje.

„Nisu bili uračunljivi ništa više nego ljudi u ludnici“, reče muž. „Uostalom, u novinama piše da nisu uzeli više od jedne ruke. Više nisu mogli da podnesu.“